

World Heritage In Young Hands

Handleiding bij het lespakket

© UNESCO

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Werelderfgoed en UNESCO.....	5
2. Werelderfgoed in Nederland	7
3. Werelderfgoededucatie	12
4. Lespakket World Heritage In Young Hands.....	16
5. Opdrachten bij werelderfgoed in Nederland.....	21
6. Aan de slag met uw eigen lessen.....	26
Colofon.....	32

Inleiding

World Heritage in Young Hands... werelderfgoed in jouw handen.

“Since war begins in the minds of men, it is in the minds of men that the defences of peace must be constructed.” Dit is de grondslag onder het werk van UNESCO: vrede creëren in de hoofden van mensen, zorgen voor begrip van en respect voor elkaars cultuur. Werelderfgoed is erfgoed waarover we het wereldwijd eens zijn dat het zo bijzonder is dat het behouden moet worden voor volgende generaties. Maar het zegt niet alleen iets over de toekomst, het zegt ook iets over onszelf: wat vinden wij zelf belangrijk, wat bepaalt onze culturele identiteit?

Het internationale lespakket World Heritage In Young Hands is vertaald en bewerkt voor het onderwijs in Nederland. Het pakket is bedoeld ter versterking van het leren over het gedachtegoed van UNESCO en het werelderfgoed ver weg en dichtbij.

Het lespakket is ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs. Deze handleiding is dan ook geschreven voor alle docenten in het voortgezet onderwijs in Nederland en in het bijzonder docenten van UNESCO-scholen. Uiteraard worden ook docenten in de bovenbouw van het primair onderwijs en het MBO van harte uitgenodigd deze handleiding te lezen en aan de slag te gaan met werelderfgoed in hun lessen.

Deze handleiding geeft u informatie over:

- de begrippen erfgoed en werelderfgoed en wat werelderfgoed met vrede en UNESCO te maken heeft.
- de uitgangspunten van werelderfgoededucatie.
- hoe de inhoud aansluit bij het curriculum.
- lesgeven over het werelderfgoed in Nederland.
- de opzet en inhoud van het lespakket WHIYH.
- hoe het lespakket gebruikt kan worden in uw lessen.

Op www.unesco.nl vindt u een interactieve werelderfgoedkaart met korte Nederlandstalige omschrijvingen en een fotoserie van alle werelderfgoedsites.

De Nederlandse vertaling en bewerking van het lespakket is mogelijk gemaakt door de Nationale UNESCO Commissie. Mocht u vragen hebben over het pakket dan kunt u contact opnemen via info@unesco.nl o.v.v. World Heritage in Young Hands.

Wij hopen dat dit lespakket een inspiratiebron voor u zal zijn om uw leerlingen te laten delen in al dat erfgoed dat we zo bijzonder vinden dat we het als wereldgemeenschap willen beschermen- maar ook in het erfgoed dat we dicht bij huis zien en koesteren.

1. Werelderfgoed en UNESCO

Dit hoofdstuk laat u kennismaken met de belangrijkste begrippen die de basis vormen voor het lespakket World Heritage in Young Hands: *erfgoed, werelderfgoed, vrede en UNESCO*.

Wat verstaan we onder deze begrippen en hoe brengt u dit onder de aandacht bij uw leerlingen?

Onder *erfgoed* verstaan we: “de sporen of overblijfselen uit het verleden die we als samenleving belangrijk vinden om te bewaren voor later”. Denk hierbij aan monumenten, archiefstukken, voorwerpen, kunstwerken en landschapsgebieden. Maar denk ook aan immaterieel erfgoed zoals tradities, liederen, dansvormen en ambachten.

Erfgoed is overal. “Het ligt gewoon op straat”, zeggen sommige enthousiastelingen ook wel. Fietsen we zelf niet dagelijks langs een in volle glorie gerestaureerde molen, een bijzondere kerk of door een park met oeroude bomen? Of bewaar je thuis de mooie doos met ansichtkaarten die je opa aan je oma stuurde als hij voor zijn werk op reis ging?

Erfgoed leert ons iets over het verleden. Hoe leefden, woonden en werkten mensen in een bepaalde periode? Dat erfgoed is voor ons van waarde. Het is de moeite van het bewaren waard.

Er is ook erfgoed dat niet alleen waarde heeft voor onszelf in onze eigen omgeving, maar van waarde is voor alle mensen wereldwijd. Het zijn objecten, plekken of gebieden die uniek zijn in onze wereld en van betekenis zijn zowel voor de geschiedenis als de toekomst van de mensheid en daarom zijn geplaatst op de Werelderfgoedlijst van UNESCO. Dit zijn de *werelderfgoederen*. Een term die komt uit het Werelderfgoedverdrag* (Werelderfgoedconventie) van 1972. Werelderfgoederen zijn *culturele* of *natuurlijke* monumenten die in de wereld gezien worden als onvervangbaar en uitzonderlijk. Ze zijn zo belangrijk voor de wereldgemeenschap, dat we ze willen beschermen en veilig aan de toekomstige generaties willen doorgeven.

UNESCO houdt zich bezig met het behoud en beheer van deze werelderfgoederen. Het is de organisatie voor onderwijs, wetenschap en cultuur van de Verenigde Naties. UNESCO ziet

werelderfgoed als symbool van vrede: “Het leren over de culturele en natuurlijke erfgoederen op de Werelderfgoedlijst helpt ons om de verschillende facetten van vrede beter te begrijpen. Het herinnert ons aan de prachtige creaties van de natuur en de mens. Veel erfgoederen symboliseren ons eeuwige verlangen naar vrijheid, gerechtigheid, wederzijds begrip en respect, liefde en vriendschap. Ze vertegenwoordigen onze fundamentele mensenrechten en zijn de onmisbare ingrediënten van vrede en ontwikkeling voor elk individu, elke maatschappij en de wereld als geheel.”

Met het opnemen van werelderfgoed in het onderwijsprogramma wordt kennis over en zorg voor het werelderfgoed overgedragen op een nieuwe generatie. Dat is de gedachte achter het lespakket World Heritage In Young Hands en uw taak als docent om deze overdracht tot stand te brengen. En die begint dichtbij huis! Het start met het herkennen en waarderen van het erfgoed op de hoek van de straat. Voorwerpen, monumenten, gebouwen, parken en gebieden bepalen onze culturele identiteit. Door uw leerlingen bewust te maken van de cultuurhistorische waarde van dit erfgoed, leren ze de eigen cultuur en identiteit beter begrijpen. Erfgoed vertelt ons wie we zijn, wat ons verleden is en wat ons bindt. Dit is de opstap om samen met de leerlingen over onze dijken heen te kijken naar de wereld die daarachter ligt. Er valt veel te zien en te ontdekken. Door kennis te maken met het werelderfgoed buiten Nederland zien ze wat andere landen en culturen uniek maakt.

Meer lezen?

- *In 1972 heeft UNESCO het Werelderfgoedverdrag opgesteld. In 1992 ondertekende het Koninkrijk der Nederlanden dit verdrag. Daarmee behoren we tot de 190 landen die dit verdrag hebben geratificeerd. Onderdeel van het verdrag is de Werelderfgoedlijst.
- Op www.unesco.nl vindt u meer over het Werelderfgoedverdrag, nieuws en achtergronden over UNESCO en vindt u de interactieve Werelderfgoedkaart.

➤ *Wat is uw favoriete werelderfgoed? Waarom?*

2. Werelderfgoed in Nederland

Voor veel leerlingen is het een eyeopener dat in Nederland wereldplekken zijn die net zo uniek zijn als het Nationaal Park Grand Canyon in Arizona, the Great Barrier Reef in Australië of de piramiden van Gizeh in Egypte.

Bij een rondje werelderfgoederen door het Koninkrijk der Nederlanden zien we nogal eens verbaasde gezichten van leerlingen. Schokland? Bedoelt u soms Schotland? Hoezo komen al die Italiaanse studenten dan helemaal naar een stoomgemaal in Friesland kijken? Die molens horen toch gewoon bij Nederland, dat is toch niet zo bijzonder? Toch wel dus en zelfs zo bijzonder dat andere mensen in de wereld vinden dat het een plaats verdient op de Werelderfgoedlijst van UNESCO.

Werelderfgoederen voldoen allemaal aan één of meerdere criteria om op de Werelderfgoedlijst geplaatst te worden. Deze selectiecriteria, ook wel 'the outstanding values' genoemd, zijn de volgende:

- (1) het vertegenwoordigt een meesterwerk van het creatief menselijk genie;
- (2) het toont belangrijke interactie van menselijke waarden – gedurende een bepaalde periode of binnen een cultureel gebied in de wereld – voor ontwikkelingen in architectuur of technologie, monumentale kunsten, stadsontwerp of landschapsinrichting;
- (3) het is een unieke of op zijn minst uitzonderlijke culturele traditie of samenleving, bestaand of verdwenen;
- (4) het is een bijzonder voorbeeld van een type gebouw of architectonische of technologische samenstelling van een landschap, dat (een) belangrijke fase(s) van de menselijke geschiedenis laat zien;
- (5) het is een bijzonder voorbeeld van een traditionele menselijke nederzetting, land- of zeegebruik, typerend voor een cultuur (of culturen), of een menselijke interactie met de omgeving, in het bijzonder wanneer het kwetsbaar is geworden als gevolg van onomkeerbare veranderingen;
- (6) het wordt direct of concreet geassocieerd met gebeurtenissen of levende tradities, met ideeën of geloof, met artistieke en literaire werken van unieke, universele waarde (het Comité heeft besloten dat dit criterium bij voorkeur gebruikt dient te worden in combinatie met andere criteria);
- (7) het bevat ongeëvenaarde natuurfenomenen of –gebieden van uitzonderlijke natuurschoonheid en esthetisch belang;

(8) het is een bijzonder voorbeeld van belangrijke fases van de geschiedenis van de aarde, zoals fossielen, belangrijke lopende geologische processen in de ontwikkeling van aardvormen of belangrijke geomorfe of fysiografische kenmerken;

(9) het zijn bijzondere voorbeelden van belangrijke lopende ecologische en biologische processen van evolutie en ontwikkeling van ecosystemen en woongebieden van planten en dieren op het land, in zoet water, in de zee en aan de kust;

(10) het bevat de belangrijkste en meest waardevolle natuurlijke leefgebieden voor oorspronkelijk behoud van biologische diversiteit, waaronder de gebieden met bedreigde soorten van unieke en universele waarde op het gebied van wetenschap of behoud.

We zetten de Nederlandse werelderfgoederen voor u op een rij:

Schokland en omgeving

Het schiereiland Schokland werd in de 15e eeuw een eiland. Door de dreigende overstroming van de zee moesten de bewoners het eiland regelmatig verlaten, en moesten zij definitief worden geëvacueerd in 1859. Vanwege de inpoldering van de Zuiderzee (IJsselmeer) werd het vanaf 1940 weer een deel van het land dat herwonnen werd op de zee. Op Schokland vindt men sporen van menselijke bewoning die teruggaan tot de prehistorie. Het symboliseert de heldhaftige, eeuwenoude strijd van Nederland tegen het opdringende water. Schokland is met zijn omgeving een uitstekend voorbeeld van de prehistorische en historische bewoning van een typisch waterrijk natuurgebied.

Outstanding values: 3 en 5.

Stelling van Amsterdam

De verdedigingslinie van Amsterdam, de Stelling genoemd, is gebouwd tussen 1883 en 1920. Het is het enige voorbeeld van een fortificatie die gebaseerd is op het principe van het waterbeheer. Vanaf de 16e eeuw gebruikten de Nederlanders hun expertise van de waterbouw voor defensiedoeleinden. Het midden van het land werd beschermd tegen een invasie, door een netwerk van 45 bewapende forten in combinatie met het (tijdelijk) onderwater zetten van polders en een ingewikkeld systeem van kanalen en sluizen. In WO II bleek dit verdedigingswerk achterhaald en daarna zijn de forten, op enkele na, verlaten.

Outstanding values: 2, 4 en 5.

Molencomplex Kinderdijk-Elshout

Het netwerk van negentien windmolens in Kinderdijk-Elshout toont de indrukwekkende bijdrage die de Nederlanders hebben geleverd aan de technologie om water onder controle te houden. In de

Middeleeuwen begon men met de bouw van waterwerken, nodig voor de afwatering van landbouwgrond en dorpen, en tot op vandaag gaat dit door. Het gebied toont alle typische kenmerken die samenhangen met deze technologie: dijken, reservoirs, pompstations, administratieve gebouwen en de negentien prachtig bewaard gebleven windmolens. De molens werden in 1950 buiten functie gesteld, maar werken nog allemaal. Ze staan 'reserve' voor het geval de moderne installaties uitvallen.

Outstanding values: 1, 2 en 4.

Woudagemaal

Het Woudagemaal te Lemmer werd in 1920 geopend. Het is het grootste stoompompstation ooit gebouwd en nog steeds in bedrijf. Het vertegenwoordigt het hoogtepunt van de bijdrage van Nederlandse ingenieurs en architecten in het beschermen van hun volk en land tegen de natuurlijke krachten van het water. Overtollig water werd oorspronkelijk afgevoerd door middel van windmolens. Het eerste gebruik van stoom voor het wegpompen van water gebeurde in 1825 aan de Arkelse Dam, nabij Gorinchem. De bouw van met stoom aangedreven pompstations bereikte zijn hoogtepunt tussen 1870 en 1885.

Outstanding values: 1, 2 en 4.

Willemstad Curaçao

De Nederlanders vestigden in 1634 een handelsnederzetting aan een mooie natuurlijke haven op het Caribische eiland Curaçao. Willemstad ontwikkelde zich in de daaropvolgende eeuwen gestaag. De moderne stad bestaat uit een aantal verschillende historische wijken waarvan de architectuur niet alleen de Europese stedenbouwkundige concepten weerspiegelt, maar ook stijlen uit Nederland en Spaanse en Portugese koloniale steden waarmee Willemstad samenwerkte. De stad onderscheidt zich door de diversiteit in vormgeving van de vier historische wijken (Punda, Otrobanda, Pietermaai en Scharloo), gescheiden door de open wateren van een natuurlijke haven.

Outstanding values: 2, 4 en 5.

Droogmakerij De Beemster

De Beemster Polder dateert uit het begin van de 17e eeuw. De polder heeft zijn goed geordende landschap van akkers, wegen, kanalen, dijken en nederzettingen, aangelegd volgens de principes van de klassieke en Renaissance-planning, behouden. De Beemster laat heel goed zien hoe Nederlanders grote delen van het land hebben drooggelegd. Deze droogmakerij is opgezet omdat het water de steden bedreigde en er behoefte was aan meer landbouwgrond. Om het meer werd een stevige dijk van 42 kilometer gelegd en daaromheen groef men een ringvaart. Met 43 windmolens werd het meer vervolgens leeggepompt. Op 19 mei 1612 was de polder droog.

Outstanding values: 1, 2 en 4.

Het Rietveld Schröderhuis

Het Rietveld Schröderhuis in Utrecht werd in opdracht van mevrouw Truus Schröder-Schräder ontworpen door de architect Gerrit Thomas Rietveld en gebouwd in 1924. Mevrouw Schröder woonde gedurende ongeveer 60 jaar in dit huis, eerst met haar kinderen, daarna in gezelschap van Rietveld en later alleen. Het kleine familiehuis, met zijn interieur, de flexibele ruimtelijke ordening en de visuele en formele kwaliteiten, was een manifest van de idealen van De Stijl, een groep kunstenaars en architecten in Nederland in de twintiger jaren van de vorige eeuw. Sindsdien wordt het beschouwd als een van de iconen van de Moderne Beweging in de architectuur. Het huis is nu een museum.

Outstanding values: 1 en 2.

De Waddenzee

Het deel van de Waddenzee dat tot het werelderfgoed behoort, omvat het Nederlandse en Duitse deel en beslaat 66% van de hele Waddenzee. Het is een niet erg diep watergebied met een relatief vlakke kust. Het leefgebied heeft getijdengeulen, zee gras-weiden, mosselbanken, zandbanken, wadden, zoutmoerassen, stranden en duinen. Er komt een groot aantal planten- en diersoorten voor, waaronder zeezoogdieren zoals de gewone zeehond, de grijze zeehond en de bruinvis. Het is ook de broedplaats en het overwinteringsgebied voor 10 tot 12 miljoen vogels per jaar. Het gebied is een van de laatst overgebleven grootschalige bij eb droogvallende ecosystemen, waar natuurlijke processen blijven functioneren.

Outstanding values: 8, 9 en 10.

De Grachtengordel van Amsterdam

De grachtengordel in Amsterdam was een project voor een nieuwe 'havenstad', gebouwd aan het einde van de 16e en het begin van de 17e eeuw. Om het stadsgebied uit te breiden was drooglegging van het moerasland nodig. Hiervoor werd een netwerk van grachten aangelegd, in concentrische bogen, ten westen en zuiden van de historische oude stad en de middeleeuwse haven. Langs de grachten staan talloze monumenten en huizen met hun kenmerkende puntgevels. Dit model van stedelijke uitbreiding, het grootste en meest samenhangende van zijn tijd, diende tot de 19e eeuw als referentie in de hele wereld.

Outstanding values: 1, 2 en 4.

De bovenstaande negen werelderfgoederen vertellen samen het verhaal van Nederland en laten de plaats zien van ons land in de wereld.

Er zijn meer plekken in Nederland die mogelijk op de Werelderfgoedlijst geplaatst worden. Die erfgoederen komen eerst op een Voorlopige Lijst. Iedere tien jaar wordt deze lijst herzien. Zo kunnen er erfgoedsites bijkomen of verdwijnen van de voorlopige lijst. Op de huidige Voorlopige Lijst die Nederland bij UNESCO heeft ingediend staan: *Bonaire Marine Park, Koninklijk Eise Eisinga Planetarium in Franeker, Koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid in Drenthe, Nieuwe Hollandse Waterlinie, Plantagesysteem West Curaçao, Sanatorium Zonnestraal in Hilversum, Teylers Museum in Haarlem, Van Nellefabriek in Rotterdam, Het eiland Saba, Het Nedergermaanse deel van de Romeinse Limes (met Duitsland).*

Meer lezen?

- Op de *Interactieve Wereldkaart* van UNESCO op www.unesco.nl staat het werelderfgoed van Nederland. Hier staan ook foto's!
  - Op www.werelderfgoed.nl van Stichting Werelderfgoed.NL zijn alle werelderfgoederen in Nederland verenigd.
  - www.cultureelerfgoed.nl/wat-is-voorlopige-lijst geeft de meest actuele stand van zaken weer over de Voorlopige Lijst.
  - Informatie over het nominatieproces vindt u op:
http://www.unesco.nl/sites/default/files/dossier/vaak_gestelde_vragen_over_werelderfgoed_0.pdf?download=1
- *Met welk werelderfgoed in Nederland wilt u uw leerlingen zeker laten kennismaken?*

3. Werelderfgoededucatie

Met het geven van lessen over werelderfgoed geeft u vorm aan werelderfgoededucatie.

Het is een leergebied dat sterk in opmars is, met een eigen dynamiek en vol kansen voor betekenisvol onderwijs. Leren over het werelderfgoed geeft leerlingen de gelegenheid om kennis te maken met de meest mooie, unieke en bijzondere kostbare schatten.

Werelderfgoededucatie zorgt voor een extra rijke leeropbrengst en verbindt verschillende vakgebieden met elkaar. Het kan voor verschillende doeleinden worden ingezet: vakspecifiek maar ook vakoverstijgend.

In dit hoofdstuk beschrijven we de uitgangspunten van dit leergebied, de didactiek en de aansluiting in het curriculum. U ziet daarmee wat de mogelijkheden zijn in het voortgezet onderwijs.

Werelderfgoededucatie gaat over de vraag: wat willen we dat een volgende generatie leert over werelderfgoed, zodat de erfenis veilig overgedragen kan worden aan de nieuwe erfgenamen? Wat betekent werelderfgoed voor jou en voor je culturele identiteit? En: hoe ziet een optimaal leerproces eruit?

We hanteren de volgende definitie. Werelderfgoededucatie is het tot stand brengen van de systematische overdracht van kennis, vaardigheden en attitudes met betrekking tot werelderfgoed op leerlingen door leraren en educatoren. Het is gericht op het werelderfgoed in de eigen omgeving (lokaal niveau), in Nederland (nationaal niveau) en de plaats daarvan in de wereld (internationaal niveau).

Werelderfgoededucatie kent een eigen leerinhoud

De leerinhoud beweegt zich tussen uitleg van de begrippen: erfgoed, werelderfgoed, UNESCO en de Nederlandse werelderfgoederen en het verhaal dat bij het werelderfgoed hoort. Dat betekent dat begrippen als erfgoed en werelderfgoed uitleg verdienen, als ook het Werelderfgoedverdrag van UNESCO en de verantwoordelijkheid die het met zich meebrengt als het op de Werelderfgoedlijst wordt geplaatst. Tevens centreert de leerinhoud zich rond kennis, vaardigheden en attitudes rondom de onderwerpen identiteit, bouwstijlen en inheemse volken, vrede en mensenrechten, milieu, culturele en biologische diversiteit, duurzame ontwikkeling en toerisme.

Werelderfgoededucatie verbindt verleden, heden en toekomst

Leerlingen leren en ervaren de waarde van het werelderfgoed; geen heden zonder verleden en geen toekomst zonder heden. Door de samenhang van de geschiedenis te kennen, weten we wat we nu willen behouden en beheren voor de toekomst. De werelderfgoederen inspireren nieuwe generaties voor de toekomst, bijvoorbeeld in het denken over natuur en technische toepassingen.

Werelderfgoededucatie verbindt vakken en de thema's van UNESCO-scholen.

Werelderfgoededucatie past binnen de competenties van het vak geschiedenis: historisch denken en redeneren en de ontwikkeling van historisch tijdsbesef. De leerinhoud sluit aan bij de tien Tijdvakken van De Rooy en bij verschillende vensters van de Canon van Nederland: De Beemster, De grachtengordel, De Stijl en Suriname en de Nederlandse Antillen. Op de website www.entoen.nu vindt u de vensters van de Canon en uitleg over de tien tijdvakken.

Ook de aansluiting met het vak aardrijkskunde vindt zich in het besef dat werelderfgoed overal is, het verbinden van de wereld dichtbij en met de wereld verder weg. Het gaat daarbij om leren waarnemen, verklaren, herkennen en waarderen door vragen te stellen als: wat zie ik hier? Waarom ziet het er zo uit en wat vind ik daarvan? Deze geografische vierslag is bij uitstek geschikt voor lessen over werelderfgoed.

Maar werelderfgoed raakt behalve onderwerpen in meerdere perioden van onze geschiedenis en landschapsinrichting ook techniek, natuur, kunst & cultuur en maatschappelijke vorming. Dat komt omdat werelderfgoed vanuit verschillende perspectieven bestudeerd kan worden.

Sociaal perspectief: wat heeft dit werelderfgoed te maken met hoe mensen met elkaar samenleven? *Cultureel perspectief:* wat heeft het te maken met de zingeving van mensen: religie, kunst, techniek, feesten, rituelen, waarden en normen? *Technisch perspectief:* welke inspiratie geeft dit werelderfgoed aan nieuwe technologieën? *Historisch perspectief:* wat vertelt dit werelderfgoed over het verleden? *Economisch perspectief:* wat heeft het te maken met het levensonderhoud van mensen? *Ecologisch perspectief:* wat heeft het te maken met de levende en niet levende natuur en de manier waarop mensen daarmee omgaan? *Politiek perspectief:* wat heeft dit werelderfgoed te maken met de manier waarop mensen omgaan met belangen en regelgeving?

Met deze multidisciplinaire benadering kunt u vakken als mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur, geschiedenis, aardrijkskunde, Nederlands, economie, filosofie,

biologie, maatschappijleer, loopbaanoriëntatie en begeleiding, techniek, culturele en kunstzinnige vorming en Engels met elkaar verbinden aan werelderfgoed. Ook de vier thema's van de UNESCO-scholen komen tot hun recht: *duurzaamheid, intercultureel leren, wereldburgerschap, vrede en mensenrechten*.

Werelderfgoededucatie verbindt culturen

Met onderwijs over werelderfgoed werkt u ook aan de vaardigheden die horen bij de overkoepelende kerncompetentie het *ontwikkelen van cultureel bewustzijn*. U draagt bij aan het ontwikkelen van de sociaal-culturele identiteit van uw leerlingen. Dit is één van de kerncompetenties die door de Europese Unie zijn vastgesteld voor 'Een leven lang leren'. Educatie draait om het leren over wat het Nederlands werelderfgoed zo uniek maakt in de wereld. Door jongeren bewust te maken van de cultuurhistorische waarde van het erfgoed in hun eigen omgeving, leren ze de eigen cultuur en identiteit beter begrijpen. Als je weet wie je bent, kun je ook verbinding leggen met de ander en met andere culturen. De jongerencultuur, de groepen op school zijn steeds meer heterogeen, kennen meerdere culturele achtergronden. Wat bindt hen? Door te leren over werelderfgoed buiten Nederland zie je ook wat andere landen en culturen uniek maakt in de wereld, maar ook dat culturen die ver bij elkaar vandaan liggen toch raakvlakken kunnen hebben.

Werelderfgoed kent een eigen didactiek

Hoe versterkt u het leerproces over werelderfgoed en welke didactiek past daarbij?

De keuze voor de didactiek is gebaseerd op theorievorming rondom erfgoededucatie.

Centraal staat een volwaardig proces waarbij aandacht wordt besteed aan *het activeren van de voorkennis, het beleven van het erfgoed ter plekke en de reflectie op wat geleerd en beleefd is*.

Dit vormt de vaste didactische structuur voor lessen over het werelderfgoed. Kennis is hierbij het startpunt voor een zinvolle beleving van het erfgoed.

- *Het activeren van voorkennis* zorgt ervoor dat leerlingen dat wat ze gaan leren kunnen verbinden aan wat ze al weten. Activeren betekent dat de basiskennis wordt aangesproken die nodig is om het werelderfgoed zinvol te beleven. Wat moeten ze bijvoorbeeld weten over het begrip 'inundatie' voordat ze les krijgen over De Stelling van Amsterdam? Het activeren van voorkennis vervult de voorbereidende leerfunctie. De leerling construeert zijn

eigen kennisbestand door de aangeboden kennis te verbinden met de reeds aanwezige kennis en door dit bestaande kennisbestand te bewerken.

- *Het zinvol beleven* van het werelderfgoed is een centraal begrip in de didactiek voor erfgoededucatie. De beleving van het werelderfgoed wordt gestuurd door het stellen van betekenisvolle vragen die hun voorkennis en interesse activeren. Het zinvol beleven vervult de verwerkende leerfunctie. Dat betekent dat leerlingen bezig zijn met het begrijpen van informatie, het integreren van de informatie en de informatie toepassen.
- Aan het eind van het leerproces vindt *reflectie* plaats. Door het stellen van de vraag ‘wat heb je geleerd’ en het toetsen van de leerdoelen, wordt het eigenlijke leereffect behaald. We spreken hier over de regulatieve leerfunctie. De regulatiefunctie stuurt de andere leerfuncties aan. Het zijn de metacognitieve vaardigheden die de denkactiviteiten sturen, waarmee leerlingen het verloop van hun eigen leer- en denkprocessen reguleren. Aandacht voor deze leerfunctie is in erfgoededucatie onmisbaar.

Kortom, goede werelderfgoededucatie bestaat uit: 1) voorkennis activeren, 2) beleven van het werelderfgoed, 3) reflecteren op dat wat geleerd en beleefd is, 4) het stellen van betekenisvolle vragen en 5) het ontwikkelen van cultureel bewustzijn.

Meer lezen?

- Theoretisch kader voor erfgoededucatie. Kennis is het startpunt voor een zinvolle beleving van erfgoed. Annemarie de Regt, Marieke Zeeman en Thea de Langen, 2008.
www.zeemanderegt.nl

➤ *Wat heeft u geleerd van dit hoofdstuk?*

4. Lespakket World Heritage In Young Hands

Met het internationale lespakket World Heritage in Young Hands geeft UNESCO u als docent een krachtig instrument in handen om jongeren in de hele wereld kennis te laten maken met UNESCO, de Werelderfgoedconventie en daarmee met de mooiste 'schatten van de wereld'. Het biedt UNESCO-scholen concreet lesmateriaal om gestalte te geven aan de uitgangspunten van hun onderwijs: *learning to know, learning to do, learning to be, learning to live together*. Dit lespakket kan een bijdrage leveren aan een verbindende schoolcultuur op scholen met een cultureel diverse leerlingpopulatie. Het leert jongeren dat ze zelf een aandeel hebben in positieve veranderingen en een veilige, verdraagzame en schone wereld. In dit hoofdstuk leggen we uit hoe het pakket WHIYH is opgezet en welke multidisciplinaire lesactiviteiten mogelijk zijn. Tevens krijgt u lesideeën en concrete opdrachten bij de Nederlandse werelderfgoederen.

Opzet en inhoud WHIYH

Het lespakket WHIYH en de bijbehorende lesactiviteiten en opdrachten zijn onderverdeeld in vijf thema's: *de Werelderfgoedconventie, werelderfgoed en identiteit, werelderfgoed en toerisme, werelderfgoed en milieu en werelderfgoed en een cultuur van vrede*.

De Werelderfgoedconventie

UNESCO heeft een conventie opgesteld voor de bescherming van speciaal cultureel erfgoed in de wereld. Op 16 november 1972 werd de Overeenkomst voor de bescherming van het cultureel en het natuurlijk erfgoed van de wereld aangenomen.

Dit thema gaat onder meer over de begrippen erfgoed en werelderfgoed, over de factoren die werelderfgoed bedreigen, wat het belang is van de Werelderfgoedconventie en wat de criteria zijn van de Werelderfgoedlijst.

Werelderfgoed en identiteit

Als we goed begrijpen wat werelderfgoed betekent, kunnen we ons meer bewust worden van onze afkomst en van onze culturele en sociale identiteit. De locaties op de Werelderfgoedlijst helpen ons om meer te leren over de religie, opvattingen, waarden en kennis van de volken en beschavingen die er wonen (natuurlijk en gemengd erfgoed) of die de erfgoederen hebben gemaakt (cultureel erfgoed). Het bestuderen van materieel en immaterieel erfgoed, helpt hier ook bij.

Leerlingen leren in dit thema over culturele en natuurlijke werelderfgoederen die verschillende culturen vertegenwoordigen en een symbool van standvastigheid zijn in een snel veranderende wereld, hoe deze werelderfgoederen het specifieke karakter van een cultuur representeren en het idee dat alle culturen deel uitmaken van de menselijke beschaving de interacties en onderlinge afhankelijkheid tussen natuur en cultuur en tussen culturen onderling.

Werelderfgoed en toerisme

Een van de grootste wereldwijde fenomenen van de afgelopen veertig jaar is de toename van massatoerisme. Mensen hebben nog nooit zo vaak en zo ver gereisd als ze vandaag de dag doen. Dit heeft ook effect op het aantal mensen dat werelderfgoederen bezoekt. Toerisme kan echter ook negatieve gevolgen hebben voor het behoud van culturele en natuurlijke erfgoederen. Het is belangrijk dat jonge mensen nadenken over hun eventuele bijdragen aan het beheer en behoud van erfgoed. Zij zijn immers de toekomstige beleidsvormers.

Dit thema gaat over de impact van toerisme op werelderfgoed, hoe toerisme ons meer kan leren over erfgoed, andere culturen, waarden en tradities en na te denken over de maatregelen die genomen worden om werelderfgoederen te beschermen tegen de negatieve effecten van het toerisme en het erfgoed te respecteren.

Werelderfgoed en milieu

Het behoud van werelderfgoed, met name van natuurlijke erfgoederen, kan een waardevolle bijdrage leveren aan de verbetering en bescherming van ons milieu. De noodzaak om het evenwicht tussen mens en milieu te behouden, is opgenomen in de Werelderfgoedconventie. De definitie van werelderfgoed, zowel van cultureel als natuurlijk erfgoed, herinnert de internationale gemeenschap aan de wisselwerking tussen de mens en de natuurlijke omgeving.

Leerlingen leren in dit thema onder meer over hun natuurlijke en culturele omgeving en de wisselwerking tussen mens en milieu, over werelderfgoederen als beschermde gebieden die essentieel zijn voor het behoud van de biodiversiteit en bedreigde plant- en diersoorten en hoe de Werelderfgoedconventie een belangrijke bijdrage levert aan gezamenlijke internationale milieubescherming.

Werelderfgoed en een cultuur van vrede

Onwetendheid van elkaars gebruiken en levens in de geschiedenis is vaak een oorzaak van achterdocht en wantrouwen tussen de volkeren van de wereld en deze verschillen leiden maar al te vaak tot oorlog. Leren over werelderfgoed in andere delen van de wereld leert ons meer over andere culturen en gebruiken. Het leren over de culturele en natuurlijke erfgoederen op de Werelderfgoedlijst helpt ons om de verschillende

facetten van vrede beter te begrijpen. Veel werelderfgoederen weerspiegelen de fundamentele waarden van vrede en mensenrechten en vaak heeft internationale samenwerking ervoor gezorgd dat ze behouden kunnen blijven.

Leerlingen leren in dit thema onder meer over werelderfgoederen als symbool voor vrede, mensenrechten en democratie en over de ethische boodschap van UNESCO.

➤ Ieder thema heeft de volgende opzet:

- Leerdoelen.
- Achtergrondinformatie over de onderwerpen binnen dit thema inclusief videofragmenten, foto's en suggesties voor multidisciplinaire lesactiviteiten.
- 2 kant-en-klare opdrachten over werelderfgoed in Nederland.
- Suggesties voor aanvullende opdrachten per vak.

Achtergrondinformatie

De achtergrondinformatie bij de thema's is niet specifiek geschreven voor leerlingen, maar u kunt de informatie wel gebruiken in uw lessen.

De lesactiviteiten in WHIYH

In het lespakket staan in ieder hoofdstuk voorstellen voor interdisciplinaire benaderingen. U kunt de ideeën aanpassen aan uw eigen mogelijkheden en wensen.

De lesactiviteiten in de verschillende thema's richten zich op zes hoofdactiviteiten: discussie, onderzoek, opdrachten, visuele presentaties, excursies naar een werelderfgoed en rollenspel. Maak een keuze uit de vele lesactiviteiten en gebruik de opdrachten die aansluiten bij uw vak, leergebied en het niveau van uw leerlingen.

Opdrachten bij de Nederlandse werelderfgoederen

Voor de Nederlandse vertaling van het lespakket WHIYH zijn daarnaast ook 10 kant-en-klare opdrachten voor het voortgezet onderwijs ontwikkeld. Deze opdrachten sluiten specifiek aan bij de Nederlandse onderwijssituatie en het werelderfgoed in Nederland. In hoofdstuk 5 leest u meer over de opzet en inhoud van deze opdrachten.

Waar kunt u het lespakket WHIYH vinden?

Het Nederlandse lespakket WHIYH is op twee manieren te vinden en te gebruiken.

- Website UNESCO: op deze website vindt u interactieve pdf-documenten van alle hoofdstukken waarin u kunt werken. U kunt ze ook downloaden of printen.
<http://www.unesco.nl/lesmateriaal-over-werelderfgoed>
- Wikiwijs: Op www.wikiwijs.nl kunt u werken met speciaal door UNESCO samengestelde lesarrangementen van het lespakket WHIYH. De startpagina voor deze lesarrangementen op Wikiwijs is:
http://arrangeren.wikiwijs.nl/43083/Verzamelarrangement_UNESCO_leermaterialen#page-537318

! Wilt u de Engelstalige versie van het lespakket WHIYH gebruiken, bijvoorbeeld voor uw tweetalig onderwijs, dan kunt u contact opnemen met: Marieke Brugman van UNESCO in Den Haag.

➤ *Welk thema spreekt u het meest aan?*

5. Opdrachten bij werelderfgoed in Nederland

Voor de Nederlandse vertaling van het lespakket WHIYH was meteen duidelijk dat ook een specifieke aanvulling gewenst was voor het werelderfgoed in Nederland. Hierdoor is het immers mogelijk om de kennis over en de beleving van werelderfgoed in de eigen omgeving concreet dichterbij de leerlingen te brengen.

Dit heeft geresulteerd in 10 uitgewerkte opdrachten voor leerlingen bij de specifieke Nederlandse werelderfgoederen die tevens aansluiten bij de vijf thema's van het lespakket.

Leerdoelen

De leerlingen leren met deze opdrachten:

- wat werelderfgoed inhoudt.
- waarom werelderfgoed belangrijk is: het is van ons allemaal.
- de bedoeling van UNESCO met het werelderfgoed: elkaar beter begrijpen.
- wat UNESCO is en wat de rol van UNESCO is bij het werelderfgoed.
- wat de Nederlandse werelderfgoederen zijn.
- wat het Nederlands werelderfgoed zo uniek maakt in de wereld.
- welke verantwoordelijkheid de werelderfgoedstatus met zich meebrengt.

Opdrachten voor de onderbouw en de bovenbouw

Bij het ontwikkelen van de opdrachten is onderscheid gemaakt in 5 opdrachten voor leerlingen in de onderbouw en 5 opdrachten voor leerlingen in de bovenbouw havo/vwo.

De opdrachten in de onderbouw zijn bestemd voor alle leerlingen in de eerste leerjaren van het voortgezet onderwijs van vmbo- havo- en vwo-niveau.

De opdrachten voor leerlingen in de bovenbouw zijn gericht op de profielen van havo en vwo: Natuur en Techniek, Natuur en Gezondheid, Economie en Maatschappij en Cultuur en Maatschappij.

Bij ieder thema van het lespakket WHIYH zijn twee opdrachten ontwikkeld. Een opdracht voor leerlingen in de onderbouw en een opdracht voor leerlingen in de bovenbouw over:

- de werelderfgoedconventie
- werelderfgoed en identiteit

- werelderfgoed en toerisme
- werelderfgoed en het milieu
- werelderfgoed en een cultuur van vrede.

Didactische opzet van de 10 opdrachten

De onderwerpen die gekozen zijn voor deze opdrachten zijn typisch Nederlands, actueel en relevant, sluiten aan bij de inhoud van de schoolvakken, zijn afgestemd op jongeren van 12 tot 18 jaar, kunnen een opmaat zijn voor het uitwerken van havo/vwo-profielwerkstukken en passen uitstekend bij de aandachtsgebieden van het onderwijs op de UNESCO-scholen: vrede en mensenrechten, wereldburgerschap, intercultureel leren en duurzaamheid.

De opdrachten zijn zo geconstrueerd dat:

- leerlingen door het maken van de opdracht de drie stappen van een effectief leerproces doorlopen:
  - bij de stap 'Verzamel kennis!' wordt de voorkennis van leerlingen geactiveerd.
Leerlingen worden in iedere opdracht verwezen naar de desbetreffende paragrafen in het thema en maken daar vragen over.
  - in de stap 'Actie' staat het beleven van het erfgoed centraal. Dit kan op drie manieren plaatsvinden: een excursie naar het werelderfgoed, in de klas of in de eigen omgeving.
Kies zelf de manier die het beste bij u en uw leerlingen past.
  - de stap 'Show het' zorgt voor de verwerking en de reflectie op wat geleerd en beleefd is.
- in iedere opdracht betekenisvolle vragen zijn opgenomen en leerlingen aan cultureel bewustzijn werken.
- leerlingen stapsgewijs naar een concreet eindproduct toewerken die door u beoordeeld kan worden.
- bij iedere opdracht is vermeld bij welk vak, leergebied of profiel in het voortgezet onderwijs de opdracht gebruikt kan worden. Hiermee kunt u in één oogopslag zien welke opdracht geschikt is.

De opdrachten vindt u in de interactieve pdf-documenten op www.unesco.nl of in de Wikiwijslessen. U kunt ze printen voor de leerlingen.

- *Met welke opdracht wilt u direct aan de slag?*

Onderwerpen voor de opdrachten 'Werelderfgoed in Nederland'

Thema	Onderbouw	Bovenbouw
De Werelderfgoedconventie	<p>Opdracht 1</p> <p>Wat heeft Schokland te maken met de Piramide van Cheops in Egypte?</p> <p>Leerlingen leren over het werelderfgoed in Nederland en wat het Nederlandse Schokland te maken heeft met de Piramide van Cheops.</p> <p><i>Thema:</i> De Werelderfgoedconventie.</p> <p><i>Past bij:</i> aardrijkskunde, geschiedenis, mens en maatschappij, kunst en cultuur.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> wereldburgerschap en intercultureel leren.</p>	<p>Opdracht 2</p> <p>Wat is de invloed van Nederland op het cultureel erfgoed in de wereld?</p> <p>Leerlingen leren over het werelderfgoed in Nederland en de invloed van Nederland op het erfgoed in de wereld.</p> <p><i>Thema:</i> De Werelderfgoedconventie.</p> <p><i>Past bij:</i> Nederlands, mens en maatschappij, loopbaanontwikkeling en/of maatschappijleer en het profiel 'Cultuur en Maatschappij'.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> wereldburgerschap.</p>
Werelderfgoed en identiteit	<p>Opdracht 3</p> <p>Nederlandse uitvindingen in de strijd tegen het water</p> <p>Leerlingen leren over het werelderfgoed in Nederland en de strijd van Nederland tegen het water.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en identiteit.</p> <p><i>Past bij:</i> aardrijkskunde, geschiedenis, techniek, mens en maatschappij, maatschappijleer.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> wereldburgerschap.</p>	<p>Opdracht 4</p> <p>Elfstedentocht ook cultureel erfgoed?</p> <p>Leerlingen leren over werelderfgoed in Nederland en de UNESCO Conventie van Immaterieel Erfgoed.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en identiteit.</p> <p><i>Past bij:</i> aardrijkskunde, geschiedenis, kunst, culturele en kunstzinnige vorming en de profielen 'Cultuur en Maatschappij', 'Economie en Maatschappij'.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> intercultureel leren.</p>
Werelderfgoed en toerisme	<p>Opdracht 5</p>	<p>Opdracht 6</p>

Thema	Onderbouw	Bovenbouw
	<p>Een reis door Nederland langs de 9 werelderfgoederen</p> <p>Leerlingen leren over het werelderfgoed in Nederland en brengen het onder de aandacht bij toeristen.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en toerisme.</p> <p><i>Past bij:</i> aardrijkskunde, economie, Nederlands, Engels, Mens en Maatschappij.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> intercultureel leren.</p>	<p>Met het poldermodel dilemma's rondom erfgoedbescherming in Nederland oplossen</p> <p>Leerlingen leren over het werelderfgoed in Nederland en het omgaan met vraagstukken over werelderfgoed en massatoerisme.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en toerisme.</p> <p><i>Past bij:</i> Nederlands, maatschappijleer, geschiedenis en de profielen 'Cultuur en Maatschappij' en 'Economie en Maatschappij'.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> duurzaamheid.</p>
Werelderfgoed en het milieu	<p>Opdracht 7</p> <p>Invloed klimaat en weer op behoud van het werelderfgoed</p> <p>Leerlingen leren over het werelderfgoed in Nederland en de invloed van weer en klimaat op het onderhoud van werelderfgoed.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en het milieu.</p> <p><i>Past bij:</i> aardrijkskunde, techniek, mens en natuur.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> duurzaamheid.</p>	<p>Opdracht 8</p> <p>Rampenplan Werelderfgoed.</p> <p>Leerlingen leren over werelderfgoed in Nederland en het opstellen van een rampenplan.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en het milieu.</p> <p><i>Past bij:</i> aardrijkskunde, economie, biologie en de profielen 'Natuur en Techniek' en 'Natuur en Gezondheid'.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> duurzaamheid.</p>
Werelderfgoed en een cultuur van vrede	<p>Opdracht 9</p> <p>Mensenrechten en slavernij</p> <p>Leerlingen over werelderfgoed in Nederland en mensenrechten.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en een cultuur van vrede.</p> <p><i>Past bij:</i> geschiedenis, mens en maatschappij, maatschappijleer.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> vrede en mensenrechten.</p>	<p>Opdracht 10</p> <p>Vrede verdedigen in Nederland</p> <p>Leerlingen leren over werelderfgoed in Nederland en over de vredesmissie van UNESCO.</p> <p><i>Thema:</i> Werelderfgoed en een cultuur van vrede.</p> <p><i>Past bij:</i> geschiedenis, maatschappijleer en het profiel 'Cultuur en Maatschappij'.</p> <p><i>Sluit aan bij aandachtsgebied UNESCO-scholen:</i> vrede en mensenrechten.</p>

6. Aan de slag met uw eigen lessen

Koppel het werelderfgoed aan de inhoud van uw lesprogramma en er valt een wereld te winnen. In dit hoofdstuk geven we u concrete tips voor uw eigen lessen over het werelderfgoed in Nederland.

Hoe kunt u recht doen aan de didactiek voor werelderfgoededucatie die is beschreven in hoofdstuk 3? We geven u concrete tips en voorbeelden.

Gebruik van het lespakket en de opdrachten

Uiteraard bent u vrij de inhoud van het lespakket en de opdrachten te gebruiken op de manier waarop u dat wenst en wat het beste past in uw eigen praktijk.

Het lespakket en de opdrachten over het werelderfgoed in Nederland zijn opgezet rond drie lessen en de didactiek voor werelderfgoededucatie. We geven u concrete tips voor het vormgeven van deze lessen.

Tevens behandelen we nog een aantal andere manieren waarop u dit pakket kunt inzetten: vakoverstijgend, in een themaweek of voor de profielwerkstukken.

Plan drie lessen

- Plan drie lessen in uw programma.
- Kies een thema dat het beste past of kies één van de 10 opdrachten als uitgangspunt voor uw 3 lessen.
- Bepaal of u werkt met de lessen op Wikiwijs of met de interactieve pdf-documenten op de website van UNESCO.
- Bekijk uw methode. Welke lesstof sluit aan of wordt eventueel vervangen door de inhoud van de gekozen opdracht of het thema?
- Formuleer voor uzelf leerdoelen.
- Bepaal welke aanvullende lesactiviteiten uit het gekozen thema u nog wilt gebruiken.

Bereid de lessen voor

Les 1: Verzamel kennis!

- Bepaal welke *voorkennis* nodig is voor het onderwerp dat u gaat behandelen. Hoe zorgt u voor verwondering en nieuwsgierigheid? Neem bijvoorbeeld een wereldbol mee in de klas. Op welke manier brengt u de begrippen 'erfgoed' en 'werelderfgoed' onder de aandacht? Plan tijd in dat leerlingen de gevraagde informatie kunnen opzoeken in het betreffende thema. Zorg voor voldoende computers of gebruik het digi-bord. Hoe haakt u aan bij de actualiteit? Welk werelderfgoed heeft onlangs het nieuws nog gehaald? Denk bijvoorbeeld aan de Vrede van Utrecht, 400 jaar Grachtengordel of 150 jaar afschaffing van de slavernij.

Les 2: Actie!

- Kies op welke manier u het werelderfgoed wilt laten *beleven*.
Als u kiest voor een bezoek aan een werelderfgoed, plan dit bezoek dan tijdig, neem contact op met het desbetreffende werelderfgoed, maak afspraken over ontvangst, begeleiding, activiteiten en mogelijkheden voor vervoer. Zorg dat leerlingen de opdrachten voor dit bezoek bij zich hebben. Gerichtte opdrachten sturen de beleving.
- Kiest u voor de beleving in de klas, zorg dat u de tv-serie over werelderfgoed in Nederland kunt bekijken. Stel vragen die een beroep doen op de zintuiglijke waarneming: welke geuren ruik je bij de Waddenzee, welke kleuren zie je bij het Rietveld-Schröderhuis, welke geluiden hoor je langs de Grachtengordel van Amsterdam?
- Kiest u voor de beleving in de omgeving: selecteer voor de leerling dan bijzonder erfgoed in de buurt van de school. Lees samen de tien criteria voor de UNESCO-lijst en beoordeel aan welke criteria dit erfgoed kan voldoen.
Of neem contact op met een museum in uw regio en vraag naar de mogelijkheden om aan te sluiten bij dit lespakket.

Les 3: Show het!

- Stel altijd de *reflectie*-vraag: wat heb jij geleerd in deze lessen? Bedenk alvast hoe u de resultaten en producten gaat beoordelen en stel beoordelingscriteria op. Let bij uw beoordeling niet alleen op de juiste antwoorden, maar ook op het product, de argumenten, de motivatie, de samenwerking en de werkhouding.

Aan de slag

- Besteed tijdens de uitvoering van de lessen aandacht aan het stellen van *betekenisvolle vragen*: Wat zie je hier? Waarom ziet het er zo uit? Hoe komt dat? Heb je dit wel eens vaker

gezien? Wat vind je hiervan? Moet dit volgens jou bewaard worden voor later? Op welke manier kun je zelf een bijdrage leveren aan het behoud van het werelderfgoed?

- Het ontwikkelen van *cultureel bewustzijn* stimuleert u in de lessen door aandacht te besteden aan het onderscheid tussen: wat bindt ons en wat onderscheidt ons? Bijvoorbeeld in opdracht 1 over het vergelijken van de Pyramide van Cheops en het Nederlandse Schokland. Vertel de leerlingen ook dat hoe we kijken naar dingen, bepaald wordt door waar je geboren bent en leeft. Wij vinden het heel normaal dat er in ons land molens zijn. Voor toeristen zijn ze juist een bezienswaardigheid. Vraag aan leerlingen of zij zelf ook voorbeelden hiervan hebben.
- Plan na afloop van uw lessen drie nieuwe lessen in voor het volgende schooljaar. Genoeg schatkamers te ontdekken!

Maak een vakoverstijgend project

- De vijf thema's van het lespakket WHIYH lenen zich uitstekend voor vakoverstijgende projecten op school.
- U kunt kiezen voor één thema of alle thema's verdelen over meerdere leerjaren en klassen.
- Welke vakken sluiten aan? Benader collega's en bespreek hoe u samen een thema vakoverstijgend kunt aanpakken of de thema's kunt verdelen over vakgebieden.
- Spreek met collega's af wie in welk leerjaar ermee aan de slag gaat. Verdeel de 10 kant-en-klare opdrachten over de verschillende vakgebieden.
- Zet alle leerdoelen bij elkaar in één document. Neem voor ieder vak een korte beschrijving op hoe u en uw collega's ermee aan de slag gaan.
- Zo ontstaat een leerlijn werelderfgoed, waarmee leerlingen ieder jaar in 3 lessen in aanraking komen met dit thema.

Organiseer een themaweek

- Thema's kunnen zijn: 'ontdek het verhaal van Nederland door de 9 werelderfgoederen', 'de wereld dichtbij en veraf', identiteit, milieu, cultuur van vrede, toerisme, duurzaamheid, mensenrechten, wereldburgerschap en intercultureel leren of simpelweg werelderfgoed.
- U kunt ervoor kiezen om de lessen te verdelen over verschillende klassen in één leerjaar. Maar de thema's kunnen ook worden verdeeld over verschillende leerjaren. Zo werkt de hele school in één week aan hetzelfde thema.
- Maak een werkboekje voor de leerlingen met opdrachten.
- Plan tijdens deze thema- of activiteitenweek een bezoek aan het dichtstbijzijnde gelegen werelderfgoed.
- Bent u een UNESCO-school zoek dan contact met andere UNESCO-scholen in andere werelddelen. Kijk hoe u (digitaal) kunt samenwerken binnen dit thema.
- Organiseer een afsluitende avond op school voor ouders en een tentoonstelling van alle resultaten en producten.

Input voor profielwerkstukken

- De 5 speciale opdrachten voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs bij de Nederlandse werelderfgoederen zijn ook geschikt voor leerlingen als oriëntatie op hun profielwerkstuk. Iedere opdracht sluit af met de vraag een onderzoeksvraag te formuleren.
- Breng de thema's onder de aandacht bij de leerlingen en laat hen de mogelijkheden zien voor onderzoek.
- Verwijs naar bronnen die leerlingen kunnen gebruiken: www.unesco.nl, de lessen op Wikiwijs, www.werelderfgoed.nl.
- Attendeer hen ook op het eventueel samenwerken met leerlingen van UNESCO-scholen in een ander werelddeel.
- Informeer bij UNESCO Nederland in Den Haag naar de begeleiding van leerlingen bij hun profielwerkstuk.

Excursie Museum voor oudheden

De Nationale UNESCO Commissie en het Rijksmuseum van Oudheden bieden in een onderlinge samenwerking een excursie aan bij dit lespakket. Doel van de excursie is om de leerlingen te leren over de rol van UNESCO in het verzamelbeleid van musea en de ethiek rondom het verzamelbeleid van het RMO in het bijzonder. Hoe kwamen de musea vroeger aan de objecten in hun collectie en hoe gaat dat nu?

De excursie begint met een rondleiding door het museum over de afdelingen Egypte, Grieken en het Nabije Oosten. Daarna voeren de leerlingen een opdracht uit: "Welk object zou jij redden als er een oorlog uitbreekt?"

Meer informatie over deze excursie is te vinden op: <http://www.unesco.nl/lesmateriaal-over-werelderfgoed>.

Uitwisselen en delen van kennis en ervaringen met collega's.

Er is een community beschikbaar om uw ervaringen, vragen of opmerkingen te delen met collega's. Een account maken op de community is heel eenvoudig. Ga naar:

<https://unescowikiwijscommunity.pleio.nl/>.

Rechtsbovenin kunt u een account aanmaken. Zonder account kunt u wel meelesen maar geen berichten posten.

Deel uw ervaringen, succesverhalen en inspiratie met betrekking tot de schatten van de wereld en doe er uw voordeel mee.

Wereldwijd netwerken

Het lespakket WHIYH maakt deel uit van het Young People's World Heritage Education Programme van UNESCO. Dit programma biedt scholen de mogelijkheid om onderdeel uit te maken van een wereldwijd netwerk. Onderdeel van dit programma is samen leren en ervaringen delen over nieuwe en effectieve manieren om werelderfgoed in het lesprogramma te verwerken. Een ander onderdeel van het netwerk is het samenbrengen van leerlingen en docenten uit verschillende delen van de wereld. UNESCO doet dit met de Werelderfgoed Jongerenfora en door het organiseren van landelijke en regionale workshops voor docenten. Lidstaten van UNESCO worden aangemoedigd om speciale trainingen voor docenten en leerlingen te organiseren.

De meeste scholen die deelnemen aan dit programma zijn lid van het UNESCO Associated Schools Project Network (ASPnet), het netwerk van scholen die bij UNESCO zijn aangesloten. In Nederland heet dit het UNESCO-scholennetwerk. UNESCO publiceert regelmatig informatie via het Young People's World Heritage Education Programme.

Meer informatie over educatiemogelijkheden?

- www.unesco.nl en www.unescoscholen.nl.
- Droogmakerij De Beemster: www.beemster.net
- Grachtengordel Amsterdam: www.amsterdam.nl/werelderfgoed
- Molencolplex Kinderdijk-Elshout: www.molenskinderdijk.nl
- Rietveld Schröderhuis: www.centraalmuseum.nl
- Schokland en omgeving: www.schokland.nl
- Stelling van Amsterdam: www.stellingvanamsterdam.nl
- Waddenzee: www.waddensea-worldheritage.org/nl
- Willemstad: www.curacaomonuments.org
- Woudagemaal: www.woudagemaal.nl

➤ *Hoe laat u uw leerlingen nadenken hoe zij zelf kunnen zorgen voor het werelderfgoed als erfenis?*

Colofon

Deze handleiding is ontwikkeld bij het lespakket World Heritage in Young Hands.

Oorspronkelijke titel: World Heritage in Young Hands Kit. To know, cherish and act. An educational resource kit for teachers.

Oorspronkelijk gepubliceerd door de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France © UNESCO 1998, 2002 © Nationale UNESCO Commissie 2013, voor de Nederlandse vertaling en bewerking. Deze editie is gepubliceerd door de Nationale UNESCO Commissie, volgens een overeenkomst met UNESCO. Meer informatie: info@unesco.nl

Handleiding en opdrachten over werelderfgoed in Nederland: Zeeman & de Regt Onderwijskundigen, Hengelo/Oss.

Vertaling: Univertaal

Vormgeving: Ratio Design

Eindredactie: Marieke Brugman (Nationale UNESCO Commissie)